

KÖNYV AZ ÓSVLAMIRŐL

(Részlet)

Georg Groddeck

Nem gondoltam volna, hogy ily KEMÉNY SZAVAKKAL képes MEGDORGÁLNI, Tisztelt Barátném. Ön világos okfejtést követel tőlem, pusztán csak ennyit. Csak ennyit? Ha tiszta és világos lenne számomra az ósvlami kérdése, Atyaúristennek képzelhetném magamat. Engedje meg nekem, hogy ennél nagyobb szerénységgel gondolkozzak magamról.

Most arra szeretnék visszatérni, hogyan is lettem Freud követője. G. kisasszony, miután kinevezett kezelőorvosává, bizalmasabbá vált velem. Nyugodtan eltúrta a masszőri tevékenységgel járó összes lehetséges kezelési módot, de a nehézségek a beszélgetésben megmaradtak. Azután lassanként hozzászóktam — akkor úgy tűnt, játékképpen — körülírásokkal teli beszédmódjához —, és lám csak, egy idő múlva legnagyobb csodálkozásomra azt vettem észre, hogy olyasmiket látok meg, amiket korábban nem láttam. Megismerkedtem a szimbólumokkal. Fokozatosan kellett végbemennie ennek, mert nem emlékszem rá, hogy mely alkalommal fogtam fel először, hogy egy szék nem pusztán szék, hanem egy egész világ; hogy az apa hüvelykujja hétmérföldes csizmát húzhat, hogy azután kinyújtott mutatóujjként erekciós szimbólummá váljon; hogy a tüzes kályha forróvérű asszonyt jelent, a serpenyő nyele pedig a férfit, és hogy a serpenyőnyél fekete színe kimondhatatlan rémületet kelthet, mert a feketében benne rejlik a halál — ez az ártalmatlan serpenyő ugyanis a nemi érintkezést jelenti egy halott férfi és egy életteli asszony között.

Mit mondjak még minderről? Olyan bódulat fogott el, melyhez foghatót sem azelőtt, sem azóta nem éltem át. A szimbólum volt az első, amit az összes analitikus bölcsességek közül megtanultam, és többé nem szabadulhattam tőle. Tizenöt évnyi hosszú, hosszú út áll mögöttem, ami — ha most megpróbálom áttekinteni — teli van jelképes értelmekre való különös rátalálásokkal, szinte zavarba ejtően teli, az egész csodálatosan sokszínű, és ragyogó attól, ahogy a színek váltakoznak. Minden bizonynyal hatalmas volt az erő, mellyel a szimbólumokba való bepillantás megváltoztatott, mert már tanulóidőm első heteiben arra ösztökélt, hogy szimbólumot keressek az emberi test külsejének elváltozásaiban, abban, amit testi, szervi betegségnek szoktunk nevezni. Hogy lelki életünk folytonos

szimbolizáció, az olyannyira nyilvánvaló volt számomra, hogy türelmetlenül toltam félre az új — számomra új — gondolatok és érzések elém toladó tömegét, és örült sebbel-lobbal a szervi megbetegedésekben kifejeződő szimbolizáció működését üldöztem. És számomra mindez varázslatszámba ment.

Gondolja csak el: húsz éves orvosi tevékenység állt mögöttem, melynek során — Schweninger örökségéként — kizárólag krónikus esetekkel foglalkoztam, amikről mások már lemondtak. Pontosan tudtam, mit lehet elérni az általam addig járt úton. Minden további nélkül hozzáfűztem most ehhez frissen létrejött szimbólumokkal kapcsolatos tudásom többletét, és szélvészékként zúdítottam azt betegeimre. Szép időszak volt.

A szimbólumokkal egy időben, a gyakorlatban, betegeimen keresztül megismerkedtem az emberi gondolkodás egy másik sajátosságával: az asszociációs kényszerrel. Feltehetőleg máshonnan származó hatások is közrejátszottak benne: folyóiratcikkek, szóbeli közlések, csevegések, amelyekben részt vettem, de a lényeges hatás G. kisasszonytól jött. Az asszociációkkal is rögtön szerencsétlenné pácienseimet; elég megmaradt orvosi szokásaimból ahhoz, hogy kellő mennyiségű hibát követhessek el — de akkoriban minden nagyon jónak tűnt a számomra.

Tartott ez egy darabig. Ám hamarosan visszaesés következett be. Egyszerre csak ellem szegültek valamely titokzatos erők, dolgok, melyeket később Freud hatására megtanultam ellenállásokként jellemezni; időnként visszaestem abba, hogy az utasítás módszerével éljek, amiért sikertelenségekkel bűnhődtem, végül azután megtanultam egész tűrhetően átküzdeni magam mindezen. Összevetve mindent, a dolog várakozáson felül jól ment, és a háború kitörésének idejére kidolgoztam magamnak egy módszert, amely nagyjából megfelelt praxisom követelményeinek. Azután néhány hónapos katonai orvosi működésem alatt sebesülteken is kipróbáltam a magam dilettáns, vadanalitikus módszereit — melyeket egyébként azóta is megtartottam —, és azt kellett látnom, hogy a sebek és a csonttörések is ugyanúgy reagálnak az ősvalami elemzésére, mint a vesegyulladás, a szív-élégtelenség vagy a neurózis.

Idáig mindez egész tetszetősen és kellemesen fest, és hihetően hangzik. Ám ennek a fejlődésvonalnak a kellős közepén ott áll valami rejtélyes dolog: nyilvános támadásom Freud és a pszichoanalízis ellen. Nyomtatásban is elolvashatja egy, az egészséges és a beteg emberről írott könyvben. Én mindig úgy képzeltem, hogy G. kisasszonytól tanultam az analízist, és máig is így képelem. Ám ez nem lehet igaz; különben hogyan ismerhettem volna Freud nevét és a pszichoanalízis kifejezést egy olyan időpontban, melyben állítólag semmit sem tudtam Freudról. Hogy valójában semmit sem tudtam róla, az kiderül a támadás szövegéből. Ennél a szövegnél nagyobb ostobaságot elképzelni sem tudok. De honnan a csudából hallottam akkor zúgni a harangokat? Csak nemrégiben ugrott be a válasz: első benyomásaimat sok évvel azelőtt szereztem, hogy G. kisasszonyt megismertem volna, egy újságcikkből; másodjára pedig egy beteg fecsegésében merült fel Freud neve, aki Isten tudja, hol szedte fel ismereteit.

Hiúságom sokáig visszatartott attól, hogy a tudományos pszichoanalízissel foglalkozzam. Később igyekeztem jóvátenni hibámat, ami remélem, elfogadható mértékben sikerült, ha maradt is itt-ott némi kiüríthatatlan dudva analitikus gondolkodásomban és eljárásomban. Előnye is volt azonban önfejűségemnek, mellyel nem akartam tanulni. Ismeretektől nem béklyózott vak bolyongásomban nagyjából azon gondolatra bukkantam, hogy a

gondolkodó agy tudattalanja mellett azzal analóg tudattalanok léteznek a többi szervben, a sejtekben, a szövetekben stb. is, és lévén hogy ezen tudattalanok az élő szervezetben bensőséges kapcsolatban állnak egymással, gyógyító hatást lehet gyakorolni az egyes tudattalanokra az agy tudattalanjának elemzésével.

Ne gondolja, hogy cseppet sem érzem magam kellemetlenül, amikor ezeket a mondatokat leírom. Az a homályos érzésem, hogy az Ön kedves bírálatának próbáját sem állják ki, nemhogy egy komoly szaktudományos vizsgálatét. Minthogy számomra mindig könnyebb volt megállapítani valamit, mint bebizonyítani, így itt is ehhez folyamodok és kimondom: analízis útján hatást lehet gyakorolni a szervezet minden, akár pszichikusnak, akár testinek nevezett megbetegedésére. Hogy egy adott esetben analitikusan vagy sebészileg járjunk-e el, fizioterápiás, diétás vagy gyógyszeres kezelést alkalmazzunk, az pusztán célszerűségi kérdés. Nincs olyan területe az orvostudománynak, melyen Freud felfedezését eleve ne lehetne alkalmazni.

Drága Barátnőm! Oly energikusan utalt arra, hogy orvosi praxist folytatok és doktornak nevezem magam, hogy szükségét érzem kicsit bővebben is beszélni a betegségről: hogy hogyan képzem el a betegségek létrejöttét és kezelését. Legelőször abban kellene megállapodnunk, mit is akarunk betegségnak nevezni. Tekintsünk el attól, hogy mások mit értenek betegségen, és alakítsuk ki a saját fogalmunkat róla. És én itt azt javaslom, mondjuk ki egyértelműen: a betegség az emberi szervezet életmegnyilvánulása. Szánjon rá időt, gondolja végig, egyet tud-e érteni ezzel a megfogalmazással, és engedje meg, hogy addig is úgy vegyem, mintha elfogadná javaslatomat.

Ön talán nem tartja különösebben fontosnak a kérdést. Ám ha Ön is harminc éven át fáradozott volna, nap mint nap, azon, hogy ezt az egyszerű mondatot az emberekkel megértesse, és harminc éven át nap mint nap megtapasztalta volna, hogy sehogy sem akar ez a fejükbe férni, cseppet sem csodálkozna, hogy ekkora súlyt fektetnek rá, hogy legalább ezt az állítást megértse.

Ha valaki, mint én, a betegséget a szervezet életmegnyilvánulásának tartja, az a betegségben nem lát többé ellenséget. Nem jut eszébe, hogy le akarja győzni, nem törekszik meggyógyítani, még csak nem is kezeli. Ugyanolyan abszurd volna számomra egy betegséget kezelni, mintha az Ön gunyoros kedvét úgy igyekeznék elhárítani, hogy levelének apró kis szurkáit gondosan átírnám kedves megjegyzésekké, ráadásul anélkül, hogy ezt Önnel egyáltalán közölném.

Abban a pillanatban, ahogy belátom, hogy a betegség a beteg műve, ugyanolyanná válik számomra, mint járásmódja, beszédmodora, arcának mimikája, kezeinek gesztikulációja, a rajz, amely ezen kezek közül kikerült, a ház, amelyet épített, az üzlet, amelyet megkötött, vagy az az út, melyet gondolatai követnek: jelentőségteli szimbólumává az őt uráló erőknél, melyeket megkísérellek befolyásolni, amikor ezt helyénvalónak látom. A betegség így már nem valami abnormális, hanem valami olyasmi, ami következik azon ember lényegéből, aki beteg és kezeltetni akarja magát velem. A különbség abban áll, hogy az ősvalami alkotásai, melyeket betegségeknek szoktunk nevezni, adott esetben kényelmetlenek az alkotó vagy a környezete számára. De végső soron az éles hang vagy az olvashatatlan kézírás is elviselhetetlen lehet az ember és a körülötte élők számára, és egy célszerűtlenül megépített ház esetében is ugyanúgy átalakításokra van szükség, mint például egy gyulladásoz tüdőnél, tehát végül is nincs lényeges különbség a betegség és a be-

széd, az írás vagy a házépítés között. Más szavakkal: nem tudom többé rászánni magam, hogy másképpen bánjak egy beteggel, mint olyasvalakivel, aki helytelenül ír, helytelenül beszél vagy helytelenül épít. Igyekszem kipuhatolni, hogy ősvalamije miért és mi célból él a helytelen írás, beszéd, építkezés vagy a betegség eszközével, mit akar ezzel mondani. Magától az ősvalamitól fogom megtudakolni, hogy milyen okai vannak erre a számomra és saját maga számára is kellemetlen eljárásra, beszélgetni fogok vele róla, és meglátom, hogy ezek után mit tesz. Ha egy beszélgetés nem elég, megismétlem tízszer, hússzor, százszor, mindaddig ismétlem, amíg ennek az ősvalaminek elege nem lesz a beszélgetésekből, és változtat a magatartásán, vagy pedig rákényszeríti teremtményét, a beteget, hogy elhagyjon — megszakítsa a kezelést vagy meghaljon.

Elismerem, hogy szükséges lehet, és legtöbbször szükség is van arra, hogy amilyen gyorsan csak lehet, átépítsük vagy lebontsuk a rosszul megépített házat, ágyba dugjuk és ápoljuk a tüdőgyulladásos beteget, a vízkórosból digitálisszal kihajtsuk a vizet, helyre tegyük és rögzítsük a törött csontot, az elüszkösödött testrészt levágjuk. De úgy gondolom, joggal remélhetjük, hogy ha egy frissen elkészült ház rögvest a tulajdonosnak való átadás után átépítésre vagy lebontásra kerül, akkor építője magába száll, felfogja, hogy milyen hibákat követett el, és ezeket többet nem követi el, avagy felhagy teljesen a mesterségével. Hasonlóan bízhatunk abban, hogy ha az ősvalami ártott saját gyártmányának, tüdejének vagy csontjának, és ezáltal fájdalmat és szenvedést élt át, ettől észre tér és a későbbiekre nézve valamit tanul. Más szavakkal: tapasztalatok útján az ősvalami meggyőződhet róla, hogy butaság betegségek előállításával mutatni meg erejét ahelyett, hogy dalok, üzletkötések, vizeles vagy nemi aktus létrehozására használná azt. Mindez viszont nem ment fel engem — akit ősvalamije arra készítetett, hogy orvosnak menjen — az alól, hogy idejében felfigyeljek embertársam betegségkereső ősvalamijének indítékaira, méltányoljam azokat, és ha ez szükséges és lehetséges, ellentmondjak neki.

A dolog elég fontos ahhoz, hogy más oldalról is megvilágítsam. Alapvetően ahhoz vagyunk szokva, hogy a velünk törtétekért tetszésünk szerint a külvilágban vagy a magunk belső világában keressük az okokat. Amikor elcsúszunk az utcán, banánhéjat keresünk, vagy egy követ, és megtaláljuk a külső okot, ami miatt elestünk. Ezzel szemben, ha előveszünk egy pisztolyt, és a homlokunk közvetlen közelében elsütjük, nézetünk szerint ezt belső okokból, szándékosan tesszük. Ha tüdőgyulladást kap valaki, azt a pneumokokkusz-fertőzés számlájára írjuk, ha viszont feláll a székéből, keresztülmegy a szobán, kivész a szekrényből egy adag morfiumot és beveszi, úgy gondoljuk, hogy belső indítékból cselekszik. Ön is jól tudja, hogy én az a fajta vagyok, aki mindent mindenkinél jobban akar tudni. Így amikor valaki elém tette azt a bizonyos, minden rendőri tiltás ellenére az utcán heverő banánhéjat, ami miatt Lange asszony eltörte a kezét, odamentem, és azt kérdeztem: „Mi a célja Önnek azzal, hogy eltörte a karját?” És amikor valaki elmesélte, hogy Trainer úr tegnap morfiumot vett be, mert nem tudott elaludni, megkérdeztem Trainer úrtól: „Hogyan és mitől vált tegnap oly erőssé Önben a morfium gondolata, hogy álmatlanná vált azért, hogy morfiumot vehessen be?” Ez idáig minden esetben választ kaptam ilyen jellegű kérdéseimre, amin egyáltalán nincs mit csodálkozni. Mindennek két oldala van, és két oldalról is szemlélhetjük őket. Mindennél találni fog az ember — ha veszi magának a fáradságot — egy külső és egy belső okot az élet történéseire.

Sajátos következményekkel járt, hogy a mindent-jobban-tudásból sportot űzők. Ezzel foglalkoztomban egyre inkább a belső okok felkutatása csábított; részben azért, mert olyan korban születtem, amikor folyton és csakis bacilusokról fecsegték, mintha a meghülés vagy a gyomorrontás szó nem is létezne, részben pedig, mert már korán kialakult bennem — a Trollok rátartóságának megnyilvánulásaképpen — az a vágy, hogy találjak magamban Valamit, egy Istent, akit mindenért felelőssé tehetek. De mivel túlságosan jó neveltetést kaptam ahhoz, hogy kizárólag a magam számára tartsak igényt a mindenhatóságra, a többi ember számára is vindikáltam azt: nekik is feltaláltam ezt a számukra oly megbotránkozató ősvalamit, és most már megállapíthatam: „A betegség nem kívülről jön, az ember maga teremti meg. A külvilágot csak eszközként használja fel a megbetegedéshez. A világ kimeríthetetlen eszköztárából hol a szifilisz spirohétáját ragadja ki, hol egy banánhéjat, hol egy puskagolyót, majd egy megfázást, hogy ezzel önmagának fájdalmat okozzon. Mindezt az örömszerzés érdekében teszi, mert az ember természeténél fogva örömet leli a szenvedésben, ugyanis természeténél fogva bűnösnek érzi magát, és a bűnösség érzését önbüntetéssel akarja eltávolítani, hogy elkerüljön valamely kényelmetlenséget. Mindezen sajátosságoknak többnyire nincs tudatában, mert a valóságban mindez elzárva megy végbe az ősvalami mélyén, amelybe soha sem tudunk bepilantani. Ám az ősvalami kifürkészhetetlen rétegei és egészséges emberi értelmünk között léteznek a tudattalannak a tudat által elérhető rétegei is — amit Freud tudatosíthatónak nevez —, ahol igencsak érdekes dolgok találhatóak. És az a legsajátságosabb, hogy amikor az ember ebben kutakodik, nem ritkán megtörténik, hogy egyszer csak arra lel, amit gyógyulásnak nevezünk. Anélkül, hogy a legkevesebbet is értenénk belőle, hogyan jön létre ez a gyógyulás, amiben lényegében semmi érdemünk nincs — ezt nem győzőm hangsúlyozni.”

(...)

Az ősvalami csodálatos dolgokra képes. Meggyógyít, megbetegít, kierőszakolja egészséges testrészek amputációját, puskagolyó elé kergeti az embert. Röviden: szeszélyes, kiszámíthatatlan és igazán szórakoztató dolog.

A legszívélyesebb üdvözzettel:

PATRIK

Szaitz Mariann fordítása